

Психологічні засади профілактики правопорушень
Комплексна профілактика правопорушень,
вчинених проти дітей та за участі дітей

Мороз Людмила Іванівна
доктор психологічних наук, професор, провідний науковий співробітник
Одеського державного університету внутрішніх справ
Яковенко Сергій Іванович,
доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології та педагогіки
Одеського державного університету внутрішніх справ

У наш час рівень злочинності в Україні зростає, а показники розкриття злочинів – знижується. На причини такого стану речей вказав Ю.В.Луценко 22 вересня 2016 року¹ під час виступу на засіданні Комітету Верховної Ради з питань забезпечення правоохоронної діяльності. Він наголосив на необхідності удосконалення законодавства, завершення судової реформи, створення ефективної системи управління органами внутрішніх справ. Констатуючи зростання кількості грабежів, убивств, крадіжок, угонів автотранспорту, не варто забувати про злочинність неповнолітніх, за статистикою, молоді люди, які вже вчиняли злочини, схильні до вчинення більш тяжких злочинів.

Реформування міліції в поліцію потребує комплексного системного підходу, наукового обґрунтування, належного кадрового, матеріально-технічного та методичного забезпечення, інтеграції зусиль усіх зацікавлених сторін, а не тільки окремих ентузіастів. Для цього слід прийняти Закон України «Про профілактику правопорушень», проект якого був внесений у ВР України ще у 29.12.2009². на виконання постанови Координаційної наради керівників правоохоронних органів України від 31 січня 2006 року. Прийняття Закону повинно було визначити систему заходів профілактики правопорушень,

¹ «Про причини погіршення ситуації зі станом злочинності та пропозиції щодо законодавчого забезпечення проведення реформи у правоохоронних органах» Див.: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/lucenko/57e354f186267/>

² Див. : <http://cv.court.gov.ua/tu26/6/2358>

порядок їх реалізації державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, об'єднаннями громадян, окремими громадянами; а також прописати права і обов'язки суб'єктів, що проводять роботу з профілактики правопорушень.

«В Україні – зазначає Н.В.Лесько, – незважаючи на зростання правопорушень, немає єдиної системи органів, що здійснюють профілактичну діяльність, а також єдиного закону, що регулює діяльність з профілактики адміністративних проступків. Сьогодні профілактична діяльність здійснюється хаотично та у мінімально можливому режимі» [1; с. 232].

На виконання завдань положень Концепції першочергових заходів реформування системи Міністерства внутрішніх справ України, затвердженої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2014 р. № 1118, авторами цієї публікації була внесена пропозиція щодо змін у діяльності підрозділів кримінальної міліції у справах дітей – з урахуванням принципів Трирівневої моделі профілактики правопорушень у дитячому середовищі [3, 4, б], основні положення якої затверджені в Інструкції з організації роботи підрозділів кримінальної міліції у справах дітей³.

Головна ідея цього підходу полягала у подоланні міжвідомчих бар'єрів між усіма суб'єктами профілактичної роботи, надання профілактичній роботі системного і комплексного характеру й максимального врахування місцевих особливостей й потенціалу громади, за прикладом Швейцарії, де рівень злочинності серед дітей дуже низький.

Йдеться про утворення при районних та міських державних адміністраціях Комісій с профілактики правопорушень серед дітей із представників усіх відомств, що є суб'єктами профілактичної діяльності та громадськості, які б здійснювали аналітичну роботу, обмін інформацією, вели облік неблагополучних дітей та сімей; здійснювали проактивне управління криміногенною ситуацією з урахуванням специфіки регіон; контролювали торгівлю; покращували інфраструктуру дозвілля, унеможливаючи певні види

³ Наказ МВС України від 19.12.2012 № 1176).

злочинів; проводили ранню адресну профілактику з неблагополучними сім'ями, дітьми, які мають вади розвитку, залучаючи до процедур відновного правосуддя фахівців та медіаторів [4].

Передбачалося розділити функції КМСД щодо розкриття злочинів, вчинених за участі дітей та проти дітей - передати їх блоку кримінальної міліції, для чого виокремити слідчих, які б спеціалізувалися на відповідних категоріях правопорушень; профілактичну ж роботу передати в блок громадської безпеки, де ввести посади помічників дільничних інспекторів для здійснення профілактичної роботи – загальної, спеціальної, індивідуальної, первинної та вторинної [3, 6]. Підготовку фахівців з девіантології для цієї діяльності було розпочато в Харківському національному університеті внутрішніх справ.

При реорганізації міліції в поліцію утворено Департамент превентивної діяльності (в складі патрульної поліції), а на місцях – сектори та відділення ювенальної превенції. На виконання положень Угоди про партнерство між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством освіти і науки України від 29 лютого 2016 р. у навчальних закладах міст Івано-Франківська, Львова, Одеси та Києва з нового 2016/2017 навчального року впроваджено експериментальну модель співпраці навчальних закладів і поліції «Шкільний офіцер поліції», в основу якої покладено досвід поліції Канади.

Метою експериментальної моделі є сприяння діяльності навчальних закладів щодо профілактики правопорушень серед дітей та забезпечення безпечного навчального середовища. Для зазначеної діяльності відібрані працівники поліції, які пройшли спеціальні тренінги та призначені шкільними офіцерами поліції. Передбачається закріпити за одним поліцейським від двох до п'яти шкіл.

Програма сприятиме формуванню в учнів знань, мотивації, практичних умінь та навичок для безпечної правомірної поведінки; запобіганню ризиків їх здоров'ю та життю, віктимності щодо правопорушень. Поліцейські зосереджуватимуть свою роботу на проведенні просвітницько-профілактичних

занять з учнями за програмою «Школа і поліція», яка була схвалена для використання⁴ при проведенні індивідуальних зустрічей з учнями та/або їхніми батьками (особами, які їх замінюють); забезпеченні вчасного та ефективного реагування на виклики керівників навчальних закладів; участі у батьківських зборах і педагогічних радах з метою проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед батьків та педагогічних працівників щодо попередження негативних явищ у дитячому середовищі.

Загальна кількість робочих годин поліцейського у навчальному закладі погоджується з директором навчального закладу і складає не менше 20-33 год. на місяць для навчальних закладів, що потребують підвищеної уваги; від 6 до 20 годин для всіх інших навчальних закладів. Спеціальні форми профілактичної роботи узгоджуються з адміністрацією закладу, з метою мінімізації втручання в навчальний процес, але їх зміст та методика проведення не конкретизовані. Для проведення тематичних занять з учнями 1-11 класів розроблено методичні матеріали [2]. З цього приводу, слід зауважити, що контингент учнів (вікові особливості психічних процесів та методика викладення матеріалу) з 1 по 11 клас дуже відрізняється, одному шкільному офіцеру поліції буде складно забезпечити якість занять. Не варто забувати про досвід викладання основ «Практичного права» для учнів 8-9 класів [4].

Варто зауважити, що в Україні нагромаджений значний власний досвід профілактичної роботи з неповнолітніми [7]. У КМСД до недавнього часу несли службу близько трьох тисяч офіцерів (за фахом переважно юристи, а також педагоги й психологи), але ця служба ніколи не була укомплектована на 100 %. Працівники КМСД виконували завдання із профілактики правопорушень; розкривали злочини, вчинені за участі дітей; здійснювали правове виховання у школах; працювали із дітьми, поставленими на профілактичний облік, із неблагополучними сім'ями; розшукували втікачів та зниклих безвісті. Вважалося, що профілактична робота повинна здійснюватися й іншими

⁴ Лист Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» № 2.1/12-Г-159 від 18.04.2016

службами (відповідно до їх сфери компетенції) на загальнодержавному рівні та набувати цілеспрямованості завдяки місцевому самоврядуванню.

Використання кращого досвіду провідних країн світу щодо ювенальної юстиції передбачало залучення до роботи із молоддю релігійних та політичних організацій, удосконалення інфраструктури дозвілля, що мало сприяти утворенню дієвої системи профілактики правопорушень. Але цього не сталося. Відбувається реформування системи МВС України і на тлі зростання кількості тяжких злочинів напрям роботи щодо профілактика правопорушень, вчинених проти дітей та за участі дітей повинен зайняти одне із пріоритетних завдань.

Експеримент щодо покращання правового виховання силами не численних шкільних полісменів варто схвалити, але вряд чи він буде результативним поки в країні зберігатиметься правовий нігілізм й фактична безкарність навіть за резонансними злочинами, поки не завершиться реформа правової системи загалом.

Література:

1. Лесько Н.В. Проблеми правового регулювання профілактики правопорушень в Україні. – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis.../cgiirbis_64.exe?
2. Методичні рекомендації щодо проведення просвітницько-профілактичних занять з учнями 1-11 класів за програмою «Школа і поліція» / заг. ред. Журавель Т., Новохатня К., Шмалько А. – К., 2016. – Режим доступу: <http://www.imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/programa-shkola-i-politsiya/>
3. Організація профілактики правопорушень та застосування відновного правосуддя в діяльності кримінальної міліції у справах дітей : навч. посіб. [Текст] / Л.І. Мороз, Л.М. Ростомова, С.І Яковенко та ін. – К., 2009. – С. 19 – 30.
4. Побудова безпечної громади: попередження правопорушень серед дітей та молоді. – Режим доступу: <http://ru.calameo.com/books/0032799198a1cflfd6baa>
5. Пометун О.І., Ремех Т.О., Гейко І.М. Практичне право: навч. посіб. для середніх загальноосвітніх навчальних закладів./ За ред. О.І. Пометун. – К., Генеза, 2001. – 168 с.

6. Психологічні аспекти ювенальної юстиції: навч. посіб. / Уклад. Л.І.Мороз, С.І.Яковенко, Ю.В.Меркулова та ін.. – Одеса: ОДУВС, 215. – 230 с.

7. Сучасні стратегії міліції щодо профілактики правополрушень: навч. посіб. / За ред. Л.І. Мороз. – К.: вид-во ПОЛИВОДА А,В, 2008. – 210 с.